

Љиљана Грчић¹

**МИШАР КАО ОДРЕДИШТЕ ЂАЧКИХ ЕКСКУРЗИЈА
- Поводом 200-годишњице боја на Мишару -**

*„У ком народу појаве се јунаци и људи
заслужни за отечество, тај ће народ родити
и оне људе који ће њихова дела описати.“
(Прота Матеја Ненадовић)*

Увод

На Мишарском пољу код села Мишара, око 6 км југоисточно од Шапца, одиграо се у среду, 1. августа по старом или 13. августа по новом календару 1806. године, чувени бој између српских устаника са Карађорђем на челу и турске војске из Босне, коју је предводио Сулејман паша Скопљак. То је била после Косова највећа битка између Срба и Турака, и најзначајнија победа у Првом српском устанку, која је означила војну, политичку и психолошку прекретницу. У част ове значајне победе у селу Мишару је подигнут споменик Карађорђу и мишарским јунацима у непосредној близини места где се одиграла битка. Поред споменика је и Музејска поставка Народног музеја из Шапца, посвећена овом догађају. Екскурзије ученика посећују ово место као симбол српске слоге и победе. Август 2006. године, биће прослављена двестогодишњица боја на Мишару.

Припреме за Мишарску битку

Те 1806. године положај Мачве био је тежак. Преко Дрине су бесно нарттали Турци Бошњаци, робили и палили села. Карађорђева обавештајна служба га је на време упозорила да се Турци спремају из Босне преко Шапца да нанесу смртоносни удар српској војсци. Он је с резервним трупама кренуо из Смедерева преко Дубоког и данашњег Обреновца, да би 27. јула дошао у логор код Бељина, где је било место окупљања српске војске. Комора и кухиња за исхрану војске, била је смештена у оближњем селу које ће добити ново име Месаоница (данашњи Месарци). Ту се клала стока и спремало месо за војску па је по томе и добило име. Карађорђе је одмах приметитио да су трупе и народ у Шабачкој нахији били доста демо-

---

¹ Мр Љиљана Грчић, професор географије, Београд.

ралисани. Ћутљив, натмурен, огорчен због многог што је чуо и видео, истог дана је под Цером дао убити три кмета, који су за Турке прикупљали храну а ови им заогрнули црвене бињише као признање за покорност. „Ви Поцерци“, рекао је одсечно, „видите како ова тројица платише својим главама, који воле Турцима него својој браћи Србима, тако ћете и ви сви који одсад не узаслуша овога мога и нашега војводу Милоша“ (т.ј. Милоша Стојићевића - Поцерца). „Уђе слога“, прича прота Матија, „и да је рекао онда: - Ајте сви на Саву да прегазите, - ту се не би смео наћи један који не би Саву нагазио“ (Ненадовић М., 1980).

Дигавши дух, Карађорђе је ужурбано кренуо у припреме за предстојећу битку. Најпре је изабрао терен за битку – широко Мишарско поље. У зору, 28. јула 1806. године, српска војска је опрезно и прикривено кренула уз Саву, према Мишару. Напред је ишао Карађорђе са војводама и другим старешинама, за њима коњица којом су командовали војвода Лука Лазаревић, прота Матеја Ненадовић, Лазар Мутап, Сима Марковић, па пешаци под вођством Милана и Милоша Обреновића, Јакова Ненадовића, Марка Катића, Васе Чарапића, Милоша Петровића, кнеза Теодосија из Кнића, Цинцар Јанка, Цинцар Марка, Милоша Поцерца, Павла Поповића, Стојана Чупића, Петра Молера и других старешина. Застали су у селу Трбушцу, где је у тишини, испод старих храстова, поп Пантелија из Уроваца, под ведрим небом, са дрвеним крстом у руци, заклео војску, благосиљао оружје и читао опело за оне који ће у наредном боју погинути. То место обележено је каменом с натписом који и данас стоји између два храста.

Мишарски шанац

По доласку на Мишар Карађорђе је одмах почео да израђује план будуће битке и да гради шарампов (утврђење). Устаници су избором места за шарампов показали стратешку и инжењеријску надареност, јер су утврђење подигли на стратешки погодном месту, поред пута Шабац-Београд, у шумовитом пределу између Саве и Поцерине, на средини једне благо уздигнуте косе са падом према западу, са које се виде и Шабац и Сава. Морало је брзо да се ради, јер су Турци спремали напад, и већ до јутра, никао је на ледини велики утврђени шарампов. Са спољње стране ископан је дубоки и широки заштитни ров на чијем дну је побијено коље, а по ивицама постављене бркљаче. Од избачене земље, одмах изнад је изграђен грудобран, на којем су побијени високи зашиљени палисади. Изнутра је грудобран обложен лесема и плетерима од шибља, да се земља не осипа, а места за стрелце, банкети, уз њега су били широки толико да су борци могли да стоје у два реда. Испред сваког стрелца, на грудобрану, подигнуте су нише

за фишке. Иза банкета је био унутрашњи ров у коме су били резервни стрелци и додавачи муниције. На одређеним растојањима тај ров је био проширен и претворен у склониште за рањене стрелце. Испред грудобрана, споља, ископане су засеке и вучије јаме са кољем на дну, добро замаскиране. На угловима грудобрана били су подигнути бастиони (платформе) са земљаним постољем за топове. На источној страни постављени су тешки топови – Крња и Шибоња (легендарни Крња и Зеленко, опевани у народним песмама) – а на ниже према Шапцу, нови кубуз (хаубица). На јужној страни шарампова, постављен је Карађорђево шатор, а мало даље ископано је и добро обезбеђено складиште за џебану. Према Церу, изграђене су вратнице за улаз у Шанац, а према пољу, тамо откуда се очекивао непријатељ, постављена је велика капија за испад пешадије и коњице у току боја.

У залеђу шанца мајстори су копали бунаре за снабдевање војске водом. Мало подаље, код извора Слатине, постављени су казани за кување јела за борце. Ту је била и радионица за оправку оружја, а код старе цркве на Ориду, урађено је превијалиште за рањенике, са једним искусним лекаром и четири старца видара. Направљена су носила од мотака и сељачких поњава, одређени младићи који ће носити рањенике, а било је предвиђено и место на којем ће се пали ратници привремено склањати. Шанчеви су били „ископани са таквом прецизношћу и тако маскирани да се тога неби сетио ни онај аустријски или руски генерал који је завршио редовну академију по том питању“ (Десница Г., 1977). Мишарски шанац је по фортификацијској класификацији био редут. Имао је облик неправилног четвороугла и у њега је могло да стане 7000 људи (Ј. Мишковић, 1880). На задњем делу редута ископан је ров за смештај резерве и одбрану, ако утврђење буде сасвим опкољено.

Према сведочењу Проте Матеје и Петра Јокића мишарски шанац изграђен је за један дан, у уторак 11. августа 1806. године. На саветовању старешина одржаном истог дана, одлучено је да се свих 5000 пешака смести унутар редута, а да свих 2000 коњаника буде скривено у шуму између села Жабара и Јеленче и да ударе на Турке у време најжешћег окршаја.

Мишарска битка – „Давид против Голијата“

Према историјским изворима устаничка војска је имала тада на Мишару око 5 000 пешака и 2 000 коњаника, три топа и један кубуз (хаубицу), а на њу је кренула турска ордија са око 40 – 50 000 војника и снажном артиљеријском подршком. У уторак, уочи битке, стигло је писмо од Срба из Аустрије, у коме се вели: „Ђоко Петровићу, држ' се! Сав је Срем

сазван од Турака да види како ће вас Турци повезати и мимо Шапца протерати...“ присећао се касније Карађорђево барјактар у боју на Мишару Секула Гавриловић из Миокуса (Бој на Мишару 1806, 1906). Аустријанци су били изградили осматрачницу с ону страну Саве. Према казивањима очевидаца на дан Мишарског боја били су на тој осматрачници четири генерала, међу њима и сам командант Шемпшен, који су пратили ток боја (Десница Г., 1979).

Распоред устаничких снага био је следећи: Карађорђе и Милан Обреновић су, са пешадијом, остали у шарампову да прихвате фронталну борбу са главнином турске војске; коњаници, под командом Луке Лазаревића и проте Матеје Ненадовића, као спољња резерва, сместили су се, привремено, у шуму између села Јеленче и Жабара спремни да на уговорени знак (два узастопна пуцња из топа) изврше јуриш у бок и позадину турске војске, док она буде нападала шанац. Са коњицом су били и Сима Марковић, Лазар Мутап и Петар Јокић, а сви су они, као и прота Матеја, били стављени под команду војводе Луке Лазаревића.

Турска сила је наступала у свом уобичајеном бојном поретку, уз ударање добоша, пиштање зурли и грмљавину топова. Предводили су је, на бесним, разиграним хатовима, најчувенији босански бегови и барјактари са зеленим барјацима, а за њима паше, окружене свитама, па лака коњица, наоружана миздрацима (копљима) и кривим ћордама, а за овом густим редовима пешадије. Иза њих ишао је ратни штаб Сулејман-паше Скопљак, док је позади свих клопарала тешка артиљерија која се била улогорила на обали реке Думаче, а ту се, крај познатог Каменог моста, заустави и Сулејман-паша Скопљак који је командовао војском у име босанског везира Хозрев – паше.

Срби су видели велику војску која је буквално покривала сав простор од Шапца до Мишара, док су устаници били тако замаскирани да су Турци говорили међу собом: „Нема рајине војске и нигде се не види“. Многе бесне хатлије истрчавале су испред остале турске војске, храбрећи своје јаничаре, аскере, низаме, башибозлуке и крцалије, пркосећи Србима, утркујући се и цилитајући по равном Мишарском пољу. Карађорђе и његова војска ни на трен нису пали у панику, већ су мирно сачекали Турке, свако на свом месту. У том тренутку ни један Карађорђево војник није мислио на свој живот већ о судбини Србије и домовини Немањића (Десница Г., 1977).

Карађорђе је чекао да се турска сила што више примакне шанцу, а онда је пуцњем из своје крцалинке дао знак за плотуне хиљада устаничких пушака и топова, који оборише наступајући строј и проредише зелене барјакте. У јеку битке један необичан догађај наговестио је да је ратна срећа на страни Срба. Наиме, према сведочењу учесника Секуле Гавриловића, „једна кумбра (топовско ћуле) од Турака пало је баш пред Карађорђа и овај је

стајао пред њом као проштац и чекао, но оно се угаси, и он је онда отури ногом – По души те! – рекавши“ (Бој на Мишару 1806. године, 1906).

Поподне, кад су се Турци приближили задњем делу редута, српска коњица, под командом попа Луке Лазаревића и проте Матеје Ненадовића, излетела је из шуме од села Јеленче и Жабара и нанела велике губитке турској војсци. Турци нису издржали удар коњице и почели су без реда бежати на све стране, највише према Сави и Шапцу. Карађорђе видевши пометњу у турским редовима, праћен другим војводама и старешинама, смело излете с војском из свог опкопа, јурну за Турцима који су успаничено бежали, тукући их и убијајући.

Турци Бошњаци су покрили Мишарско поље својим лешевима. На бојном пољу нађени су мртви Кулин – капетан (Мехмед бег Куленовић), од којег је Лука Лазаревић претходно на мегдану две ране задобио, Синан – паша од Горажда, Видајић од Зворника и многи други турски угледници, осииони јаничари, низами и крцалије. Срби скоро нису имали губитака (Ранке Л., 1829). Растројену турску војску у мачванској шуми званој Китог, дочекали су и разбили Стојан Чупић, Милош Поцерац и прота Никола Смиљанић.

Сутрадан је аустријски пуковник Лајтнер дошао на Мишар и честицао Карађорђу победу (Опачић П., 1997). Та победа је донела славу не само Србији, народу и оружју већ и самом Карађорђу, који се ту необично прославио као војсковођа. Он је био главни заповедник, који је распоредио и водио војску, увео у њу дисциплину и давао лични пример храбрости и присебности (А. Белић, 1954). Према једној анегдоти, Наполеон је 1810. године рекао својим маршалима: „Лако је мени бити војсковођа уз нашу искусну војску и огромна средства. Али доле, на југу Балкана, живи један војсковођа, који је произашао из простог народа, који је око себе прикупио своје чобане и успео, иако без оружја и снабдевен само трешњевим топовима, да уздрма темеље свемоћног отоманског царства и да тако свој поробљени народ ослободи туђег јарма. То је Црни Ђорђе – и њему данас припада слава највећег војсковође...“ (Купрешанин В., 1952).

Споменик Карађорђу и мишарским јунацима

Остатке утврђења на Мишару је снимио 1846. године Јанко Шафарик, професор физике на Лицеју и секретар Друштва српске словесности. Он је као први стручни посленик Службе за заштиту историјских споменика Србије, обишао 1844. године Мишарски шанац и уцртао његове остатке, давши уз цртеж и његов опис на основу разговора са живим учесницима боја. Шафарик је пронашао да је утврђење дуго 160, а широко 150 кора-

ка. Уколико су његови кораци били дуги 0,80 m, величина шанца би износила 128 x 120 m. Половином двадесетог века простор бившег шанца је био преоран и култивисан. На негдашњем шарампову су биле подигнуте свега две – три кућице. Крајем двадесетог века простор шарампова је у међувремену претворен у малу варошицу Мишар (М. Николић, 1997).

Место Мишарске битке је дуго година били необележено. Тек 1870. године Мата Крајинић, начелник „окружја шабачког“, наредио је да се у средини некадашњег шанца удари велики храстов крст (Јевтић М., 1983). Тридесетак године после Шафарика Мишарски шанац је обишао официр Јован Мишковић, који је видео да је на њему постављен белег од дрвета. То је био крст од храстовог дрвета, са пригодном посветом исписаном у три реда: „Мишар / Победа Срба над Турцима / 1806“ (Мишковић Ј., 1880).

Слика 1. – Ђаци пред спомеником Карађорђу и мишарским јунацима, 2005. године

На месту дрвеног белега, Дриносавско коло јахача „Кнез Михаило“ из Шапца је 3. 8. 1906. године, поводом стогодишњице велике победе српске војске над Турцима, подигло споменик Карађорђу и мишарским јунацима. Свечаност поводом откривања споменика у суботу 8. септембра 1906. године била је импозантна. Представници Дриносавског кола јахача

„Кнез Михаило“ открили су споменик, а народни посланик Сава Илић је предао споменик на старање мишарској општини. Ескадрон 4. коњичког пука одао је војну почаст мишарским јунацима (М. Николић, 1997; М. Јевтић, 1983). Споменик је симбол храбрости, пожртвовања и сећања на устанике.

Споменик Карађорђу и мишарским јунацима је у облику округлог стуба постављеног на квадратно постолје, које лежи на четворостепеном широком постаменту. Димензије постамента у основи износе 3,62 x 3,62 m. На врху споменика стоји двоглави орао са раширеним крилима који симболизује победу српске војске. Орао је израђен од бронзе и обојен у бело а окренут је Босни. Споменик је израђен од сивог клесаног гранита из подрињског каменолома у Радаљу, у каменорезачкој радњи Љубе Матића у Шапцу. Висина целог споменика је 6,5 m. Непосредно око споменика постављена је ограда од кованог гвожђа. На споменику је исписана посвета распоређена с лева на десно на све четири стране: „Карађорђу и мишарским јунацима 1806 – 1906“ / „Дриносавско коло јахача – Кнез Михаило“ / „У име захвалног потомства“ / „О стогодишњици мишарске битке“. Завод за заштиту споменика културе из Ваљева 1996. године покренуо је поступак да се споменик на Мишару стави под заштиту закона.

Народни музеј из Шапца 1981. године је уредио сталну **меморијалну музејску поставку „Мишарска битка“**, која је смештена у три одељења Дома културе на Мишару. Прво одељење садржи фотографије и документа који сведоче о стању у Србији до избијања устанка 1804. године. Предмети, оружје и одећа из 1806. године изложени су у другом одељењу. У трећем делу изложбеног простора који је посвећен самој бици, централно место заузима портрет Карађорђа. Такође, ту се налазе портрети маџанских војвода, макета мишарског шанца и застава из I српског устанка. Током прославе годишњице Мишарске битке 1990. године српском народу је враћено једно драгоцено знамење Мишарског боја. Наиме, после скоро два века, враћена је у шабачки музеј „Мишарска застава“, једна од осам застава које је Крађорђу поклонио руски цар Александар I. Заставу је у борби носио Милета Радојковић и она је чувана у дому његових потомака, до Другог светског рата када ју је преузео и наставио да чува, Ђорђе Раш (Д. Антонијевић, 2003).

Прослава Мишарске битке

Ова меморијална културна манифестација се организује у августу месецу и траје неколико дана, укључујући различите садржаје, као што су: свечана академија, полагање венаца на споменик са пригодним уметнич-

ким програмом, спортски сусрети и бројна друга догађања. Најпосећенији догађај ове свечаности је традиционални „Мишарски вишебој“. У надвлачењу конопца и клипка, бацању камена са рамена, по традицији уз домаћина, учествује по неколико екипа из околних села. Од августа 1995. године, организује се карате турнир „Мишарски победник“ испред самог Споменика мишарским јунацима; победник добија сабљу, дар СО Шабац и МЗ Мишар. Најатрактивнији је Мишарски коњички вишебој који се одржава на Шабачком хиподрому, где се коњаници такмиче за освајање ласкаве титуле „Мишарског јунака“. То је такмичење у вештинама које су красиле славну мишарску коњицу: јахању кроз шибље са препрекама, гађању бздозаном и копљем у мету, курирском јахању и сечењу сабљом (Д. Антонијевић, 2003). Веома је занимљив дефиле коњаника кроз Шабац, одевених и опремљених као из дела Јанка Веселиновића, како јашући на гиздавим коњима евоцирају успомене на некадашња славна времена.

Да је Мишар био култно место, везано за узор витеза и војводу Луку Лазаревића, сведоче и заклетве учесника ђачких екскурзија с почетка XX века. На пољу Мишару ученици су, после обиласка места где се одиграла битка, изговарали свечану заклетву у којој се помиње више војвода из устанка а почињала је : „Заклињем се именом војводе Луке Лазаревића...“ (С. Војиновић, 1997). Мишарски бој је круна српских победа и слава и понос српских устаника, пример српске слоге и јунаштва, којим се поносе покољења.

Бој на Мишару у делима уметника

Епско јунаштво Срба на Мишару инспирисало је многе уметнике – песнике, приповедача, драмске писце, сликаре, који су својим делима допринели да се стари аманети не забораве. До сада су написане четири драме посвећене боју на Мишару: *Мишар* Николе В. Ђорића, 1906; *Мишарске елегije* Крстивоја Илића, 1995; *Мишарска битка* Крстивоја Илића, 1996; *Бој на Мишару* Милована Витезовића, 1996.

Бој на Мишару био је мотив у делима многих сликара: А. И. Шеломова, П. Јовановића, С. Вуковића, Милића од Мачве, С. Гранића, итд. Неочекиван упад коњице у турске редове, који је био пресудан за српску победу, најпопуларнији је и најпознатији моменат Мишарског боја који су сликари ликовно обрађивали. Афанасиј Иванович Шелоумов, познати руски уметник, насликао је у Петрограду 1937. године монументалну композицију „Бој на Мишару“, димензија 1,40 x 2 m, која се данас налази у историјском музеју на Топчидеру. Наш познати сликар Паја Јовановић такође је насликао слику „Бој на Мишару“, димензија 49 x 38,5 cm, која се чува у

Задужбини Петра I Карађорђевића у Тополи. У Војном музеју на Калемегдану налази се слика „Бој на Мишару“, димензија 67,5 x 96,5 cm, коју је насликао прашки ђак Светислав Вуковић. И познати сликар Милић од Мачве, овековечио је овај историјски догађај. Његова слика, димензија 2,80 x 2 m, чува се у Народном музеју у Шапцу. Још један уметник, Станислав Гранић, био је инспирисан овим историјским догађајем, као и многи други (М. Савић, 1997).

Поводом овог значајног догађаја српске историје многобројни песници исказали су стиховима дивљење светлим сенима мишарских јунака, који су нам показали да сложено – „као један“ – у малом шанцу на Мишару може бити побеђена и велика Турска царевина. Када би се сабрали стихови о боју на Мишару које су написали Филип Вишњић, Сима Милутиновић Сарајлија, Владимир М. Јовановић, Милорад М. Петровић, Крстивоје Илић и многи други, који нису могли да „пригуше победнички исхит“, чинили би позамашне збирке. Вишњићева песма „Бој на Мишару“ има особит смисао. То је била одлучна прекретница у решавању спора између „крста и полумесеца“ у којој више нема узмицања:

„Рани сина, пак шаљи на војску,
Србија се умирит не може“.

Карађорђе је тек после Мишарског боја могао да размишља о ширем националном програму, као што у завршним стиховима „Почетка буне на дахије“ каже:

„Дрино водо племенита међо,
Измеђ' Босне и измеђ' Србије,
Наскоро ће и то врем доћи,
Када ћу ја и тебека прећи,
И честиту Босну полазити...“.

Литература

- Антонијевић Д.: *Симболичка употреба ликова Карађорђа и кнеза Милоша у политичким збивањима у Србији у последњој деценији XX века*, Традиционално и савремено у култури Срба, ЕИ САН, Београд, 2003.
- Аранитовић Д.: *Подриње у устанцима (1804-1815)*, енциклопедија. ИКП „Заслон“, Шабац, 2005.
- Белић А.: *Вук о вођима Првог српског устанка*, Прослава 150 – годишњице Првог српског устанка у Српској академији наука, Пос. изд. САН, књ. ССXXVI, Београд, 1954.

- Бој на Мишару 1806. године. По историји очевидаца и народном песнику.* – Шабац, Издање Дриносавског кола јахача Кнез Михаило, 1906. Садржи: Бој на Мишару (причао Секула Гавриловић родом из Миокуса, бивши барјактар у боју на Мишару 20. јула 1848); Бој на Мишару – народна песма од Филипа Вишњића (Фототипско издање, 1996).
- Бој на Мишару 190 година касније*, Народни музеј, Шабац, 1997.
- Војиновић С.: *Епитафи Луки Лазаревићу*, Бој на Мишару – научни скуп, Народни музеј Шабац, 1997.
- Десница Г.: *Карађорђе, целокупна историја војвода Србије (1768 – 1817)*, Београд, 1977.
- Десница Г.: *Великани Србије у XVIII и XIX веку*, Београд, 1979.
- Јевтић М.: *Урбанистичко – архитектонско – комунални развој Шапца*, Годишњак ГИАШ, бр. 17, Шабац, 1983.
- Купрешанин В.: *Бој на Мишару*, Просвета, Београд, 1952.
- Мишковић Ј.: *Грађа за новију историју Србије*, Гласник 48, Београд, 1880.
- Ненадовић М. П.: *Мемоари*, Београд, 1980.
- Николић Д.: *Српске војсковође*, Народна библиотека „Ресавска школа“, Деспотовац, 2000.
- Николић М.: *Устанички шанчеви на Дрини и Мишарски шарампов 1804 – 1813*, Зборник радова са научног скупа „Бој на Мишару“, Народни музеј Шабац, Шабац, 1977.
- Новаковић М.: *Прве устаничке народне скупштине и бојеви с Турцима*, Дерета, Београд, 2002.
- Опачић П.: *О Карађорђу као војсковођи*, у књ. Бој на Мишару 190 година касније, Народни музеј Шабац, 1997.
- Прстојевић Н.: *Вождов коњаник: поп Лука Лазаревић*, Шабац, 2000.
- Ранке Л., *Српска револуција*, 1965. стр. 87. Наслов оригинала: *Der Serbische Revolution*. Hamburg, Pethes, 1829.
- Савић М.: *Бој на Мишару у делима ликовних уметника*, Зборник радова са научног скупа одржаног у Шапцу 1996. године, Шабац, 1997.
- Ђоровић В.: *Карађорђе*, Свет књиге, Београд, 2003.
- Шафарик Ј.: *Извјестије о путовању по Србији 1846. године*, Ваљево, 1993.